

Skatīsimies uz cilvēkiem ar labo aci

Mūsu zināšanas un attieksme pret ebrejiem ir visāda – dažam latvietim tik vien tās asociācijas kā ar "Skroderdienu" Abramam, Joski un Zāru, dažs aizrāvis ar Vecās Derības varoņiem (kāda mana paziņa latvietē savas meitas nosauca ebreju vārdos – Sāra un Rute), dažs uzskata, ka "pie visa vainīgi žīdu masoni", bet cits liek spridzekli pie sinagogas. Kādu attieksmi Latvijā pret sevi izjūt ebreji? To jautāju Latvijas virsrabīnam NATANAM BARKĀNAM.

– Vispār es raugos optimistiski, bet diemžēl tieši pēdējā laikā ir tāda negatīva sajūta. Jā, bija sprādziens pie sinagogas, pušēļi aprakstīja tās sienas... Tomēr tas nav tas, ko par ebrejiem šādā laikā lasīt avīzēs. Bieži vien tiek publicēti vistrākie meli. Nesen kādā rakstīnā latviešu presē bija tāds izteikums, ka tolaik tie latvieši, kas šāva ebrejus, to darijuši tāpēc, ka uzskatījuši: "Žīdi jāiznīcina, jo viņi grib iznīcināt latviešu tautu." Vai muša var apēst ziloni? Kas tika iznīcināta? Mūsu tauta.

– Vai tā bija nopietni vēra ņemama publikācija?

– Bet jūs, žurnālisti, taču to rakstāt! Jūsu rokās ir visspēcīgākie ieroči. Jūs varat pasauli uzbūvēt un iznīcināt. Un tauta taču ir vienkārša – ko tā lasa un dzird, tam tic.

– Kāpēc, jūsuprāt, mūsdienās joprojām ir tāda attieksme pret ebrejiem, kas izpaužas sinagogu spridzināšanā vai, piemēram, ebreju kapu apgānīšanā, kas nesen notika Maskavā? Viduslaikos neizglītotajiem ļaudīm varēja iestāstīt, ka, piemēram, pie mēra un citām nelaimēm vainojami ebreji...

– ... un vai tagad nevar?

– Tagad taču esam civilizēta pasaule. Sabiedrība ir izglītotāka.

– Tad vajag to arī parādīt.

– Varbūt cilvēki, ja viņiem pašiem dzīvē klājas slikti, novelj vainu uz citiem, nevis meklē to sevi.

– Ne tikai tāpēc. Arī daudziem bagātajiem ir naidīga attieksme. Zināt, ir tāds izteiciens – no špabja piedzēras, no naudas paliek traks. Ir tādi politiķi vai citi cilvēki, un viņi ne jau aiz trūkuma trako. Vācieši karu iesāka ne tāpēc, ka viņi bija trūcīgi.

– Es nedomāju tikai trūkumu.

– Toreiz speciāli agitēja pret ebrejiem.

– Bet, runājot par mūsdienām, vai arī tagad jūs jūtat kādu īpašu agitāciju?

– Jā. Paraugieties uz vācu okupācijas laikā izdoto grāmatu "Baigais gads". Vai tas neatstāj iespaidu? Es nebrīnos, ka tagad, kad šo grāmatu izdeva atkārtoti, parādījusies tāda attieksme – spridzināšana, sinagogu sienu aprakstīšana. Aiz naida cilvēki visu ko var darīt.

– Jūs domājat, ka cilvēki, kas šo grāmatu izdeva atkārtoti, to darīja aiz naida?

– Noteikti. Es nezinu, kas ir šie cilvēki, bet šaubos, vai viņi mil savu tēvzemi.

– Viņi droši vien teiktu, ka mil.

– Pateikt jau to var. Bet vai tā būtu taisnība? Ja cilvēks milētu savu tēvzemi un tautu un vēlētu tai labu, tad viņš meklētu visas iespējas un ceļus, lai tās dzīvi uzlabotu. Taču to nevar izdarīt ar naidu.

Ir divi veidi, kā cilvēkam pievērst uzmanību. Nogrūst cilvēku bedrē vai viņam pašam pacelties uz kāda krēsla. Meklēt otrā negatīvo vai arī parādīt savu pozitīvo. Kāpēc neizvēlēties otro variantu? Kas cilvēku spiež izvēlēties to pirmo?

Man te ir kāda grāmata, kura visa ir par to, kā turēt mēli aiz zobiem, nerunāt un neklausīties sliktu par otru cilvēku.

– Kā tad šo netikumu iznīdēt?

– Nedari otram to, ko tu negribi, lai dara tev. Tā tu nonāksi pie mīlestības. Protams, tas nav vienkārši. Mīlēt nevar piespiest.

– Kāpēc jūs tautai tā vienmēr uzbrūk?

– Izstāstīšu kādu stāstu. Dzīvoja divi muižnieki: Ivans Ivaničs un Stepanšs Stepāničs. Kādā miestīnā reiz notika ebreju grautīnš. Divi – Jankels un Haims – paspēja izglābties. Aizmuka uz mežu. Auksts, lietais, gribas ēst, dzert, bail no zvēriem. Tālumā ierauga ugunskura sēž Ivans Ivaničs un Stepanšs Stepāničs. Šie prasa: "Kas noticis, Jankel un Haim?" Viņi visu izstāsta. Stepāničs saka: "Klausies, Ivan Ivanič, ja tu aiztiksi manu Jankelu, tad es sīti-

šu tavu Haimu." Savukārt Ivaničs saka: "Ja tu aiztiksi manu Haimu, tad es sītišu tavu Jankelu." Tā viens sāk sist Jankelu, bet otrs – Haimu. Saprotiet, tā mums iet. Mums klājas "vieglāk" par visiem. Ja mūsu dzimtene būtu kļuvusi brīva pirms tūkstoš gadiem, būtu vieglāk. Bet mēs esam svešumā, izkaisīti pa visu pasauli.

Paraugieties, cik mēs esam ieguldījuši kultūrā, medicīnā un ko par to esam saņēmuši? Paskatieties enciklopēdijā "Ebreju ārsti un mediķi Latvijā", cik daudz ir paveikuši ebreji. Un ko mēs par to dabūjam? Patlaban mēs daudz darām, lai palielinātos ebreju ieguldījums Latvijas valsts atjaunošanā. Bet ir atsevišķi elementi, kuri mēģina kaut kā izjaukt tās labās attiecības, kādas pēdējā laikā sāka attīstīties starp mūsu tautām un valstīm.

– Kāda ir jūsu attieksme pret to, ka daudzus cilvēkus aizskar vai kaitina tās, ka jūs ļoti bieži pieminat, uzsverat savas ciešanas?

– Mēs neuzsveram savas ciešanas. Mēs cenšamies to darīt mazāk. Bet ko lai dara, ja tās sāpes ir tik lielas, ka aizžņaudz kaklu.

Nesen notika piemiņas pasākums pie 1941. gada 4. jūlijā Rīgā nodedzinātās sinagogas. Kā lai es to neatceros, ja tik daudzi manas ģimenes locekļi tika nogalināti! Manu brāli sadedzināja tur, Gogoļa ielā... Nevajag speciāli atgādināt, kas notika šajā dienā, bet to nedrīkst aizmirst. Vai latviešiem 700 gadus bija viegli zem svešautiešu zābaka? Pēc šiem gadu simtiem latviešu tauta bija brīva tikai 20 gadus. Tagad tā atkal sāk atbrīvoties. Taču atbrīvošanās nebūs tik viegla. Kad ebreji aizbēga no Ēģiptes, lai tiktu pie brīvības, viņiem 40 gadus bija jāklīst pa tuksnesi. Lai vecā paaudze izmirtu un jaunā zinātu, kas tas ir – brīvība. Paldies Dievam, šodien mēs redzam, ka Latvija pamazām atbrīvojas. Vēl būvē savu dzīvi. Bet par dzīvi sauc to, ka tu vari sadzīvot ar citām tautām.

Ir tādi elementi, nezinu, kā viņus lai nosauc, kas nīst citus. Ja es viņus dabūtu rokā, es pajautātu: "Vai jūs esat savas tautas dēli un meitas? Vai jūs milat savu tautu un dzimteni?" Nezinu, ko viņi atbildētu, bet es šaubos par to, vai mil. Ar naidu nevar būt savu brīvību. Naidis rada tikai naidu.

– Cik nozīmīgs Latvijas ebreju kopienai bija Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa brauciens uz Izraēlu?

– Ļoti nozīmīgs. Tas ir ļoti apsveicams solis, ko Latvijas valdība dara. Sevišķi Ulmaņa kungs kaut kā prot sasiet mūsu attiecības, tās nu ir daudz plašākas.

Nupat Latvijas Universitātē nodibināts Jūdaisitiskais studiju centrs. Šajā augstskolā mācās ap 1500 ebreju studentu. Latvijas Universitātē tā iziet pasaulē. Arī mēs cenšamies darboties plašāk, piemēram, organizējot visas pasaules ebreju konferences un plānojam darīt vēl vairāk.

Es esmu Latvijas Republikas pilsonis (tēvzeme man ir Izraēlā, bet dzimtene šeit), un tas ir mūsu pienākums – darīt visu mūsu tautu labā.

Nesen biju Amerikā, kādā ebreju sanāksmē man uzbūka, ka es esmu pārāk lojāls. Tur viņi visu saskata un saprot citādāk nekā mēs. Kad aprakstīja Rīgas sinagogas sienas, es sapratu, ka tas ir pusaudžu darbs, un teicu, ka viņi par to būtu jānoper. Bet tur, Amerikā, to iztulkoja citādi – ka es viņus aizstāvu. Tur to uztvēra kā antisemitisku notikumu. Bet es atbildēju, ka pēc sprādziena jau pulksten septiņos man zvānīja Valsts prezidents, ieradās premjerministrs, iekšlietu ministrs, zvānīja un nāca tauta. Kāpēc tad man kāds jāsauc par "svoloču"?

Katrā sabiedrībā ir savi noziedznieki. Viņus noķers un notiesās. Vai man tāpēc jā-



Natans Barkāns dzimis 1923. gadā ģimenē, kuras saknes sniedzas 14. gs (dokumenti saglabājušies kopš 1320. gada). No 1969. līdz 1989. gadam dzīvoja Izraēlā, tad atgriezās Latvijā, lai pildītu virsrabīna pienākumus.

"Jebkura rabīna dzīve nav viegla. Bet vēl grūtāka tā ir galvenajam rabīnam divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu Latvijā. Viņam vienam jāatjauno ebreju kopiena uz hitleriešu genocīda pelniem, uz karojošā bolševiku ateisma atstātajām drupām. Taču arī tas nav viss. Virsrabīns, protams, dzīvo Rīgā, bet bērni, mazbērni – Izraēlā, trīs no viņiem – Krievijā. Viņus rabīns redz labākajā gadījumā nedēļu vai divas gadā. Pienākuma apziņa lika viņam pirms desmit gadiem atstāt visu, kas rada prieku vecumdiēnās, un atgriezties zemē, kur viņš piedzima un dzīvoja ilgus gadus." (Fragments no profesora Hermana Branovera priekšvārda N. Barkāna grāmatai "Atmiņas").

taisa kāds troksnis? Izjuks viss, kas līdz šim ticis uzbūvēts. Vai tā es būšu izpildījis savu pilsoņa pienākumu? Kāds labums no tā būs manai un latviešu tautai?

Man nebija viegli, zināt, tie amerikāņi ir diezgan asi. Visādi mēģināja mani rāt, bet, kā saka mana sieva, man ir ziloņa āda.

– Vai jums nav nācies dzirdēt arī tādu viedokli, ka tādi sinagogai tiek pievērsti tik liela uzmanība, tiek norikota pastāvīga policijas apsardze, bet tajā pašā laikā citur uz ielas policistu nav un cilvēkiem jābaidās par savu dzīvību.

– Tas nav pareizs uzskats. Mēs nemainīsim visā pasaulē pieņemto. Ja sinagoga būtu apsargāta jau pēc pirmā sprādziena, kā mēs bijām vienojušies, tad varbūt otrā nemaz nebūtu bijis. Cilvēkiem tas ir jāsaprot.

Pateicoties tam, ka pie sinagogas tika norikota policistu apsardze, ierikota videonovērošana, tiek novērti šie sienu aprakstītāji. Viņus nopērs tā, kā vajag, un tad vairs nerakstīs neko uz sienām.

– Rabīnam grēkus par sliktajiem nodarījumiem nesūdz...

– Iedomājieties, ja es uzņemtu jūsu grēkus, cik resns es paliktu! Kur es tos grēkus pārdošu? Kas tos pirkis?

– ... bet, ja pie jums atnāks cilvēks, kas pie sinagogas nolika spridzekli, un teiks – es to izdarīju. Ko jūs darīsiet?

– Lai tiesa viņu soda.

Ir divu veidu noziegumi – materiālais un dvēselē. Ir pārkāpums starp cilvēkiem un ir pārkāpums pret Dievu. Ja tu kaut kā noziedzies pret otru cilvēku, tad tu atvainojies, atdod atkal papemto mantu. Bet ar Dievu tā nevar...

Ja tu esi kaut ko jaunu izdarījis, tad tu pats centies to vairāk nedarīt. Mums ir pieņemts tā – "Savas drēbes tu mazgā pats".

Es nenopemu cilvēkiem grēku, lai viņi pēc tam atkal sāktu grēkot no gala.

– Rabīns ir kā skolotājs, kurš...

– ... citreiz pamāca, citreiz rāj.

– Cilvēki jums prasa padomus?

– Tie, kuri domā, ka es esmu gudrāks. (Smejas.) Nāk visādi cilvēki. Tie, kuri kļūduši, sevišķi tie, kas dzīvo jauktajās laulībās. Viņi ir nelaimīgi. Padomju laikos viņi domāja kaut kā citādi, un tagad viņi plūst tos augļus. Aug jaunā paaudze, bērni prasa – kas es esmu? Vecmāte ir cīganiete, vectēvs polis, no otras puses vectēvs ukraiņis, vecmāte ebrejiete, līdz ar to tu esi internacionālis...

Uzziņa

Pirms kara Rīgā bija 61 sinagoga, Latvijā kopumā apmēram divi simti. Tagad Rīgā ir viena sinagoga, kura palikusi, kā saka Natans Barkāns, pateicoties brīnumam. Blakus dzīvojis liels nacistu priekšnieks, kurš baidījies par savu māju. Krievi sinagogu atstājuši kā viēdes lapu, lai parādītu, ka šeit ir reliģijas brīvība.

Pirms kara Latvijā dzīvoja nepilni simts tūkstoši ebreju. Iznīcināti 150 tūkstoši.

Patlaban Latvijā 15 – 20 tūkstošus liela ebreju kopiena.

– Tas, kāds cilvēks izaug – jauns vai labs, ļoti daudz atkarīgs no vecāku audzināšanas.

– Es ar saviem bērniem varu lepoties. Man, paldies Dievam, ir 23 mazbērni un arī mazmazbērni.

Ebreji bērnus sāk audzināt pirms viņu vecāku kāzām, pirms vēl bērns ir dzimis. Kā to saprast? Pirms precēšanās mēs sākām audzināt jauno ģimeni, lai tad, kad bērns nāk pasaulē, vecāki būtu gatavi viņa audzināšanai. Pie mums bērns sāk mācīties jau no trim gadiem.

– Vai visās ebreju ģimenēs ievēro šīs tradīcijas – tik ātri jau bērnus skolot?

– Ir jau tādi, kas tā nedara. Negrib un neiet ebreju skolās. Tagad jau ir demokrātija. Savus bērnus audzinām pēc Toras. Tie, kuri ievēro Toru, tie arī audzina bērnus jūdaisma garā. Ir jau tādi, kas negrib vairs turēties pie Toras likumiem. Ko es varu darīt?

Man bieži iznāk par šīm lietām domāt un runāt. Runāju arī par tām filmām, kādas tagad tik daudz rāda. Ko dod tā pornogrāfija, slepkavību filmas?

– Cilvēki pieprasa izklaidi...

– Kāpēc nerāda tādu filmu kā "Tautas dēls"? Jūs tādu nemaz nezināt. Trīsdesmitajos gados bija tāda latviešu filma, kuras pamatā bija doma, kā jāmīl sava tēvu zeme, kā jāciena sava tauta, kādam jābūt tavas dzīves mēram. Vai tad mēs esam lopi? Jūs teiksit – ir tādi izglītoti lopi un ir neizglītoti lopi... (Smejas.)

– Ar varu jau nevienam nepiespiedīs skatīt tādas filmas un mīlēt dzimteni.

– Kāpēc ar varu? Vajag rakstīt par pozitīvām lietām! Jāmācās no komunistiem. Jā, jā. Kad padomju laikos no rīta ieslēdzāt radio, ko jūs dzirdējāt? Dziesmu "Varen plaša mana zeme dzimtā". Dziedāja, cik skaista ir dzimtene un cik lieliski bija tie stahanovieši. Varbūt istenībā viņi bija dzērāji un nekur nederīgi strādnieki. Taču mēs viņus neredzējām, toties dzirdējām skaistas dziesmas. Gribi vai negribi, tas atstāja uz cilvēku labu iespaidu. Bet ko mēs tagad dzirdam? Tas ir zaglis, tas blēdis utt. Ko tad mēs varam gribēt...

– Ar to vien jau nebūs līdzēts.

– Kāpēc? Pirmkārt, ja cilvēki nebūs ļauni, nebūs noziedzības. Mēs lūdzam Dievam, lai viņš iznīcina ļaunumu. Ja nebūs ļaunuma, nebūs arī ļaundaru. Kāpēc mums uz cilvēku jāskatās ar kreiso aci? Kāpēc nevar skatīties ar labo?